

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 164. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1838_599-txt-shoot-idm4362.pdf (tilgået 17. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

XV.

(Den 2den September.)

Mine Herrer!

Det gaar med Hovedstaden i et Land omtrent som med Hovedet paa en af os, som man jo ikke godt kan undvære, men har dog tit sine store Ulykker med, især naar det ene tænker paa sig selv, uden at bryde sig om, hvordan det enten gaar med Kroppen eller med Hjærtet. Da imidlertid, om end ikke alle, saa dog de fleste Lignelser halte, er det en Lykke, at til Nød kan man dog bedre skifte Hovedstad end Hoved; men at ogsaa *det* er en saare vanskelig Ting, har den franske Revolution stadfæstet; thi aldrig har nogen Hovedstad, siden det til Lykke mageløse Rom, saaledes tyranniseret et Rige, som *Paris* især i Rædselstiden tyranniserede Frankrig, og dog var alle Forsøgene paa at afkaste Aaget i det mindste for Øjeblikket aldeles frugtesløse og kom de dristige dyrt at staa.

At nu ogsaa *Paris* maatte dyrt betale sin Enevoldsmagt, var en følgelig Sag; thi naar en Hovedstad nedbryder al borgerlig Orden, da bliver den med Nødvendighed snart et Offer for sin Pøbel og dens værste Ledere, da de fornemme og velhavende Borgere ikke blot er de færreste, men er forholdsvis altid svage, kjæle og legemlig dovne. Saa længe det gjaldt om at styrte Tronen og berøve saa vel Adel som Gejstlighed deres Fortrin og 166Indflydelse, saa længe paatog det egentlige Borgerskab sig nogenlunde Besværligheden med de idelige Møder, Vagter og Ronder; thi medens den liberale Adelsmand Lafayette var Borgergeneral eller Stadshauptmand, kan vi forud vide, at det hele var saa ordentligt og fornemt som muligt; men selv da viser blandt andet Fiskerkærling-Toget til Versailles, at Pøbelen havde Magten; og ser vi lidt nøjere til, da finder vi, at det borgerlige Artilleri, der udfordrede mest legemlig Anstrængelse, var overladt til de groveste Haandværker som Smede, Slagtere og deslige, hvad nødvendigt, da Kanonerne var Hovedsagen, snart maatte gjøre Udslaget til Pøbelens Fordel.

Saa snart nu Trone, Adel og Gejstlighed var forsvundne, trak det egentlige Borgerskab sig helst tilbage, for at røgte sine daglige Sysler eller følge sine Fornøjelser, saa efter 10de Avgust er Jakobineren *Santerre*, Brygger i St. Antons-Forstaden, den fornemste Stadshauptmand, vi møde; thi hans Eftermand, Fyldebøtten *Henriot*, har uden Tvivl hørt til den laveste Pøbel, da jeg end ikke har kunnet finde, hvad borgerlig Haandtering han drev; og fra Generalen kan vi nu sikkert slutte baade til Staben og Korpset, saa det undrer mig ikke at se, det bevæbnede Borgerskab fik sin daglige Lønning, der naturligvis ikke kunde være høj nok til at friste andre end Lediggængere, brødløse Haandværkssvende, Tyve og Skjælmer. Med denne Krigshær og især med Kjærnen deraf, den saakaldte Revolutions-Armé paa 6000 Mand under *Ronsin*, var det, Robespierre og Jakobinerne regerede; og Generalen har selv skildret sine Tropper, thi da man en Gang beklagede sig for ham over Røverierne, baade Officererne og Mandskabet begik, svarede han meget aabenhjærtig: "Ja, jeg véd nok, det er Røverpak; men saadanne Kjæltringer maa jeg have; eller mener I vel, skikkelige Folk vilde drive saadan en Haandtering!" Til Lykke blev snart baade Danton og Robespierre selv bange for denne Røverbande, 167som slog sig sammen med Chaumette og Hébert om, som man sagde, at gjøre *Ronsin* til Diktator; saa *han* var henrettet og Armeen opløst før 9de Thermidor, og efter *den* prøvede, som jeg sidst bemærkede, det virkelige Borgerskab og især dets voxne Sønner, den saakaldte "*gyldne Ungdom*", at tage Magten fra Pøbelen. Da denne imidlertid, anført af Jakobinerne, der nu kaldtes Patrioter, strittede imod, og Konventet hældede til begge Sider, saa opstod derved mellem 9de Thermidor og 13de Vendémiaire (eller fra 27de Juli 94 til 5te Oktober 95) et Slags Anarki i Hovedstaden, der dog aabenbar vilde endt sig med den gyldne Ungdoms og Royalismens Sejer, hvis ikke *Bonaparte* havde bragt Ligevægten tilbage, saa de to Parter siden havde nok med hinanden at gjøre og maatte lade saa vel Regeringen som det øvrige Frankrig skjøtte sig selv.

Det kan imidlertid nok være Umagen værd, med et Par Ord nærmere at omtale den Vending, alt tog i Paris i Vinteren 94 og 95, som var *den gyldne Ungdoms* Gyldenaar. De rev da ikke blot Marats Buste ned og smak den i Rendestenen, som vist nok var dens rette Plads, men de stræbte i alle Maader at udtrykke deres Had til Jakobinerne og deres Modbydelighed for den Pøbelagtighed, der under Navn af Naturlighed og Sansculotisme (Brogeløshed) med *dem* havde hersket; og hertil hørte da ogsaa efter Parisernes Anskuelse en Damekreds, der gav Love baade for Smagen og Tankegangen, og til denne Kreds var man saa lykkelig at finde en Dronning i den efter 9de Thermidor højt formaaende *Talliens* Gemalinde, den smukke *Therese Cabarrus*.

Royalisterne havde altsaa i 95 den gode Tone baade i Selskabet og Literaturen og hele det egentlige

Borgerskab i Paris paa sin Side og maatte da, uden Napoleons Mellemløst, snart vundet Sejer, ja, maatte det efterhaanden desuagtet, hvis ikke først den italienske Armé 168 havde kyst Pariserne, og Napoleon siden givet dem langt mere, end de kunde vente af Bourbonnerne.

Nu Provinserne, hvis oprindelige Befolkning vist nok ej er ligegyldig, men maa dog her saa godt som overses. Jakobinere var der vel overalt i Stæderne, men ikke en saadan Pøbel som i Hovedstaden, hvor det oven i Kjøbet mest var fremmede, som Robespierre, Marat, Fournier, Lazovsky, Gusman, der satte den i Bevægelse.

Dog, havde end de husvilde *Jakobinere* mistet Hovedet, saa tabte de dog endnu ikke Modet, men stillede sig den 1ste Prairial i Spidsen for en Opstand, der især havde sit Rygstød i St. Antons-Forstaden. Konventet bragtes ogsaa virkelig i Knibe, en af dets Medlemmer, *Ferraud* fra Pyrenæerne, myrdedes midt i Salen, og Præsidenten *Boissy d'Anglas* fik mer end Kniven paa Struben; og skjønt denne (fra Sevennerne i Languedoc, født 1756, Medlem af den første National-Forsamling) viste sig uforfærdet, besluttede dog Konventet omsider alt, hvad der forlangtes. Der var imidlertid taget Forholdsregler, saa Konventet blev undsat af en Del andet Borgerskab under General *Dubois* og Konventslemmet *Auguis* fra Poitou ved Midnatstide, saa Faren var ej forbi før Kl. 3 om Morgenen. Ogsaa *Legendre* havde gjort sit bedste, men Spektaklet endtes dog ikke før den 4de Prairial (den 20de-23de Maj), da General *Menou* fra Touraine (født 1750) med overlegen Styrke afvæbnede Antons-Forstaden.

Saaledes slap man *Jakobinerne*, der nu kaldte sig *Patrioter*; men nu blev det galt med dem, man kaldte Royalister eller Kontra-Revolutionære. Efter Robespierres Fald og Fængslernes Aabning havde der nemlig i Paris vist sig en tidlig moden Ungdom, dels opdragen i Fængslerne og dels Arvinger efter Slagtofrene, som baade med Haand og Mund og selv ved deres Dragt og Selskabelighed bevidnede deres Afsky for Rædselstiden, den sansculotske Grovhed, for Jakobinerne og alt, hvad dertil hørte. 169 Den smukke *Therese Cabarrus*, født Grevinde, der selv havde siddet i Fængsel, men blev nu Madame *Tallien*, var naturligvis nu Sjælen i den dannede Verden, og *Talliens* Hus, hvad Neckers og Rolands fordem havde været; og da Tallien, ved at staa i Spidsen den 9de Thermidor, var bleven en af de mest formaaende Mænd, havde der naturligvis været et Forbund mellem det nu herskende Parti og den haabefulde Ungdom, der ogsaa havde gjort en Del Smaatjenester mod Jakobinerne og de saakaldte Hosekoner eller Guillotin-Damer, en Prydelse for Jakobiner-Klubbens, men en Plage for det moderate Konvents Gallerier.

Denne gyldne Ungdoms Færd kunde imidlertid ingenlunde uindskrænket tækkes Konventet; thi var det end kun for et Syns Skyld, man efter Robespierres Fald havde givet Marat Mirabeaus Plads i Pantheon, det parisiske Himmerig, saa gjorde det dog en styg Opsigt, at Ungdommen strax efter smed Marats Buste i Rendestenen, hvor de traf den, som man nok husker var alle Vegne, hvor der før havde været Madonna-Billeder. Heri lempede imidlertid Konventet sig efter Ungdommen, ved at opfriske den ældre Bestemmelse, at man skulde være død tyve Aar, før man kom i Pantheon, og ved at gjøre den ny Lov, at ingen Enkeltmands Billede maatte offentlig udstilles. Derimod kunde den royalistiske eller rettere naturlig franske Retning, Ungdommens Tankegang øjensynlig i alle Maader tog: med Fornyelsen af de fine Sæder og Selskaber, Baller og Skuespil, umulig behage Konventet, der baade for det meste var af groft Garn og havde deres Stole gjorte af Tronens Stumper, og vilde nødig flytte ud af Tuillierne. Medens de derfor standhaftig vægrede sig ved at sætte den Konstitution i Kraft, som Robespierre havde ladt gjøre, men lukket inde, til Freden blev vis og Dyden voxen, og som nu Patrioterne skreg sig hæse paa, saa skyndte de sig dog at gjøre en anden, der kunde om ikke forevige de repu170blikanske Former, saa dog forlænge deres eget offentlige Liv. At der efter denne *Konstitution af 95* skulde være to Raad: de gamles og de femhundredes, til Lovgivningen, og et *Direktorium*, fem Mand stærkt, til udøvende Magt, det brød Ungdommen sig ikke synderlig om, men des mer om den medfølgende Bestemmelse: at for det første de to Tredjedele af de nærværende Konventslemmer skulde vælges til Raadene og altsaa have baade Direktoriets Valg og hele Bestyrelsen i sin Haand; thi dels havde Ungdommen naturligvis ogsaa Lyst til at gjøre sin Lykke, og dels var det kun i Haabet om en hastig og brat Død, Slagtofrene og deres Venner kunde forsone sig med et Konvent, der dels havde været Robespierres medskyldige og dels ladt sig beherske af ham.

Denne Konvents-Beslutning i August 95 vakte derfor stor Larm i Paris, saa meget mer, som hartad alle Journalister og Vidskabsmænd havde faaet deres Fornøjelse af Konvents-Friheden, hvad ret kjendelig var Tilfældet med den berømte *Laharpe*, Søn af en Svejtser-Officer, men født i Paris 1739, som vel var 50 Aar ved Revolutionens Begyndelse, men sværmede dog saaledes for den som en Opfyldelse af Voltaires Ønsker og Spaadomme, at han ikke alene holdt Forelæsninger med den røde Hue paa og forsikrede sine Tilhørere, at den begejstrede ham, men beviste det med Dithyramber til Staalets Pris, som drak Blod og gav Død. Da han imidlertid under Robespierre som en mistænkelig Person maatte kukkelure i Fængslet med Guillotinen for Øje, tog hans Tankegang den modsatte Retning, og da han efter 9de Thermidor slap ud, tordnede han fra Katedret mod alt, hvad han før løftede til Skyerne. Noget lignende var Tilfældet med *Suard*, den ældste og berømteste franske Journalist, født 1733, god Bekjendt af Voltaire og Rousseau, som af Hume og Gibbon, ved Revolutionens Begyndelse Republikaner, men nu Royalist. En tredje berømt Videnskabsmand, som tog 171 saaledes Del i Modstanden, at det nær havde kostet ham Knappen, Arkæologen *Quatremère de Quincy*, havde derimod allerede som Medlem af den lovgivende Forsamling modsat sig Rædselssystemet og voget sig for sin kongelige Tankegang.

Da nu Sagen kom til folkelig Afstemning, blev vel Konstitutionen antagen, men Konvents-Beslutningen om sig selv forkastet af alle Kvartererne i Paris, saa nær som ét; og var det gaaet ligedan i Provinserne, kunde Stormen drevet over, men det gik tvært imod; thi baade dér og ved Armeerne stemmedes der i det hele for Konventet. Kloge Folk havde ladet det dermed bero, men Skribenter og unge Mennesker bliver sædvanlig altid stivere, naar man siger dem imod, og Paris var nu alt saa længe vant til at beherske Frankrig, at de franske Prinsers Agenter og de hjemkomne Emigranter behøvede kun at puste lidt til, for at faa Hovedstaden sat i lys Lue. Konventet lod det imidlertid ikke heller fattes paa Anledning; thi saa snart Kvarterernes Modsætning tydelig begyndte at vise sig, kaldte Konventet ikke blot en Del Krigsfolk til Paris under General *Menou*, men bevæbnede ogsaa Jakobinerne, under Navn af Patrioter, og alskens Rips-Raps, saa de adstadige Borgermænd og deres raske Sønner havde Grund nok til at tænke paa deres eget Forsvar og frygte for nye Rædselsdage. De greb altsaa til Vaaben den 12te Vendémiaire (4de Oktober) i et af Kvartererne, men angreb ingen, og da General *Menou* kom for at afvæbne dem, lod han sig enten kyse eller nænte ikke at bruge Magten, hvorover Konventet blev saa forbavset, at det strax udnævnte *Barras*, som den 9de Thermidor havde haft Lykken med sig, til Kommandant i Paris. *Barras* modtog ogsaa Valget, men kun paa Vilkaar, at han maatte gjøre en Officer til næstkommanderende, som vel kun var 27 Aar gammel, men havde dog alt opsvunget sig til General, og var kun afskediget med saa mange andre, fordi 172han var stegen under *Robespierre*. Denne General var Korsikaneren *Napoleon Bonaparte*, som ved denne Lejlighed vel ingen Lavrbær høstede, som nogen skulde misunde ham, men som dog herved aabnede sig en ny Bane, hvorpaa han blev saa berømt som vel ingen siden *Alexander den store*.

Borgervæbningen kunde udgjøre henved 40,000 Mand, og *Bonaparte* havde ikke ti, saa han indskrænkede sig strax til at forsvare Tuillerierne, hvor Konventet sad; men foruden alt andet havde han Kanonerne paa sin Side, da Borgerskabet efter Jakobiner-Opstanden den 1ste Prairial (20de Maj) havde afleveret alt sit Artilleri, og det gjorde Udslaget den 13de Vendémiaire (5te Oktober), da Borgerne, omtrent 30,000 Mand stærke, marcherede op under Anførsel af en Vendeer *Maulevrier* og en Emigrant, forhen Garderofficer, *Lafond de Soule*, men blev alle Vegne saa varmt modtaget med Kardesker, at *Lafonds* udmærkede Tapperhed kun forlængede Blodbadet, uden at kunne noget Øjeblik gjøre Sejeren tvivlsom. Konventet turde imidlertid ikke fare grumt afsted i sine sidste Øjeblikke, saa det var kun *Lafond*, en royalistisk Agent *Lemaitre* med nogle andre faa, der maatte bløde, selv *Quatremère* slap med Skrækken, thi vel blev han ogsaa dømt til Døde, men undveg, og næste Aar fik han en Dom for, at der havde ingen Opstand været den 13de Vendémiaire.

Kort efter denne Dyst (26de Oktober) erklærede Konventet sig for opløst, Raadene dannede sig, og Direktoriets Femtal blev valgt, med den Forsigtighed, at det blev lutter Folk, som havde stemt for Kongens Henrettelse. Den af dem, som fik de færreste Stemmer, var *Barras*, men han blev dog Hovedmanden, *Sieyes* afslog Valget og gav derved Plads for *Carnot*, forhen Medlem af Velfærdskomiteen, men bekjendt for, at han indskrænkede sig blot til Krigsvæsenet, som han bestyrede saa godt, at man sagde, han havde organiseret Frankrigs Sejre. *Carnot* var født i *Nolay 173i Bourgogne 1753*, var Ingeniør-Officer før Revolutionen, men kom i Direktoret ej til at spille nogen betydelig Rolle, da *Barras* snart tog Krigsdepartementet fra ham, ventelig fordi *Bonaparte* helst selv vilde organisere Frankrigs Sejre, og hans Patron *Barras* saa vidt muligt høste Ære og drage Fordel deraf. – *Elsasseren Rewbell*, født 1747, før Revolutionen Oldermænd for Prokuratorerne i *Colmar* og Medlem af den første National-Forsamling, heftig Jakobiner i Kongens Tid, men siden snu nok til at holde sig rolig, viste sig som Direktør plump og herskesyg, men turde ikke mukke mod *Barras* og maatte nøjes med at snyde sig rig. – *Larevellière de Lépeaux* fra *Poitou*, født 1753, var Botaniker af Profession og havde vel været Medlem baade af den første National-Forsamling og Konventet, men aldeles ubetydelig, saa han fik kun de fleste Stemmer til Direktoret, fordi ingen havde noget imod ham. – *Letourneur*, født i *Granville* i *Normandiet 1751*, var Ingeniør-Officer før Revolutionen, havde været *Carnots* Eftermand i Velfærds-Komiteen, og da der hvert Aar skulde gaa én ud af Direktoret, var han villig til at være den første, mod en passende Godtgjørelse. – *Luxembourg-Paladset*, hidtil brugt som Fængsel, skulde nu være Direktoriets Sæde, og dér saa' det saa republikansk ud, at Slutteren maatte laane dem et hinkende Bord, et Ark Papir og Skrivetøj, for at de kunde proklamere deres Regerings-Tiltrædelse.

Dér vil vi nu lade dem sidde og lade dem selv se til, hvordan de kommer ud af det; thi vi har alt dvælet saa længe ved den parisiske Historie, at det er paa Tiden, vi gaar videre, og saa snart vi nu har lagt Mærke til, hvordan det var gaaet i det øvrige Frankrig under Revolutionen, maa [vi] til Armeen, især for at følge *Napoleon*, der som Overgeneral kom til den italienske i Marts 96 og lærte snart hele Evropa at vende Øjnene did.

Hvad nu det øvrige Frankrig angaar, da maa De 174ikke, m. H., vente et saadant Overblik, som de kunde ønske; thi dertil udfordredes en Kundskab, der her næppe lod sig samle, og som jeg i alt Fald ikke har, saa jeg kan kun gjøre opmærksom paa det almindelig bekjendte og paa enkelte Ting, jeg er stødt paa og finder mærkværdige.

Begynde vi nu med *Normandiet*, som er rimeligt, ej blot fordi *Seinen* fører did fra Paris, men ogsaa fordi Nordboer aldrig ganske glemme gammelt Frændskab, da var vel en af Direktørerne der fra; men det var Botanikeren, der vel maa kaldes det femte Hjul til Vognen, og der var, saa vidt jeg véd, slet ingen af Hovedmændene i Revolutionen her fra, skjønt der var adskillige af anden Rang, arbejdsomme og temmelig

moderate. Derimod var den mest udmærkede Kvinde her fra, nemlig Skjoldmøen *Charlotte Corday* fra St. Saturnin ved Sens, men opdragen i Caen. Hendes Prøve paa at kvæle Rædselens Uhyre i Fødselen var heller ikke det eneste, Normannerne gjorde; thi her var det, Girondisterne tyde hen efter den 31te Maj med Buzot fra Evreux, som man ellers kaldte Ulykkes-Profeten, og fandt saa megen Deltagelse, at der virkelig kom en lille Krigshær paa Benene, under Anførsel af Tyskeren *Wimpfen* (f. 1745), udmærket saa vel i den korsikanske som amerikanske Krig, og siden liberalt Medlem af National-Forsamlingen for en Del af den normanniske Adel; men hvordan han end var sluppen til sit Ry, viste han sig nu og siden som en stor Kryster. I Steden for at fare paa Paris, hvor Robespierre vist ikke skulde forsvaret sig, laa han og syltede Valle i Caen til midt i Juli og lod endda kun sin Fortrop rykke frem til Pacy paa Grænsen, hvor et Kanonskud splittede den ad, og General *Wimpfen* krøb i Skjul i Bayeux, saa jeg finder ham først nævnt igjen, da Bonaparte gjorde ham til Inspektør ved et Stutteri. Nu underkastede Normandiet sig 1750 og synes at have lidt mindst i Rædselstiden, da man intet hører derom.

Anderledes gik det *Bretagne*, som ikke blot udvikledes i Vendé-Krigen, men havde ogsaa sin egen Opstand, der kostede Strømme af Blod. Vendé-Krigen, som med korte Mellemløb varede hele tre Aar, har vel noget meget tiltrækkende ved sig, for saa vidt det altid er glædeligt midt under det vilde, umenneskelige Raseri dog at se en Plet i Frankrig, hvor Hjærtet i en vis Grad gjorde sine Rettigheder gjældende og aabenbarede en Del af de vidunderlige Kræfter, Kjærligheden har til Selvførelse og til at gjøre og lide alt for, hvad Hjærtet elsker; men det er dog ogsaa pinligt at se saa mange ædle Kræfter røre sig i Blinde og for vore Øjne spildes, og Hoved-Indtrykket bliver, i det mindste hos mig: dyb Ringeagt for de Prinser, den Adel og den Gejstlighed, der kunde se Vendeen kæmpe og bløde for sig, uden at flokkes did fra alle Sider og adle Sejren eller dele Undergangen.

Spørge vi nu om Skuepladsen, da er *Vendeen* kun et af de nye revolutionære Navne paa Landet mellem Havet, Loire og Vienne, eller mellem Nantes, Saumur, Poitiers og Niort, som ellers kaldes Krattet (*le bocage*) og Marsken (*le marais*), overalt gjennemskaaret dels med levende Gærder og dels med Vandgrøfter, afdelt i mangfoldige Smaalodder til Agerdyrkning og Fædrift, der bandt Indbyggerne til deres Hjem og nærrede det stille, flittige Husliv, der er det borgerlige Selskabs Vugge. Præster og Herremænd var her ingenlunde forhadte, men i det hele ærede og elskede, Adelsmændene som milde Arveherrer, og Præsterne som Himlens Sendebud med Trøst og Fred; saa her forstod man slet ikke, hvad der saaledes oprørte Paris og andre store Stæder, sukkede vel over Kongens sørgelige Skæbne, men fandt det umuligt at ændre og gav sig til Freds, til man selv fik Revolutionens Virkninger at føle. Dette skete først ved Forfølgelsen mod de ubeedigede 176 Præster, som truede med at skille dem ved deres kjære Skriftefædre; men hvad der gjorde Sagen klar, var den store Udskrivning til Krigshæren, der skulde føre deres Ungdom til Slagterbænken, at ofres for en Sag, der, efter det lidt, de kjendte til den, var afskyelig og ugudelig.

Det var den 10de Marts 93, Sessionen blev holdt i Saint-Florent, en lille Flække ved Ancenis, lidt østen for Nantes, men syden for Loire, og dør satte det unge Mandskab sig til Modværge, Vagten vilde tvinge dem og lod en Kanon kjøre op, men Karlene fór ind paa dem, afvæbnede dem og bemægtigede sig Kanonen, uden videre at tænke paa, hvortil det kunde føre. Der bode imidlertid ej langt der fra (i Pin-en-Mauge) en Hjulmand eller, som andre sige, en Væver, og han var kanské lidt af begge Dele, ved Navn *Cathelineau*, omtrent 34 Aar gammel, bekjendt i hele Egnen for en ferm og brav Mand, og han skal selv have staaet i Dejtruget, da Rygtet om Slaget i St. Florent kom til hans By, men han strøg paa Timen Dejen af Fingrene, stillede sig i Spidsen for det unge Mandskab, vandt endnu samme Dag en ny lille Sejr over 80 Republikanere, hvorved han fik sin første Kanon, Dagen efter slog han 200 Republikanere og tog tre Kanoner, og nu forenede han sig med en Herregaards-Skytte *Stofflet*, ellers en Lothringer (fra Luneville), som selv havde tjent Kongen i 16 Aar og havde nu sanket en Skok Smedde for at slaa Dommedags-Slag. Begge de forbundne Hære rykkede nu mod Hovedstaden i det Land: *Chollet*, som Verden derved først lærte Navn paa, og indtog den, samme Dag som de rykkede for den, som var 15de Marts, og her overvandt de hele 500 Mand paa deres sædvanlige Manér, som var Skarpskytteri bag Gærderne, og saa snart der viste sig mindste Forvirring blandt Fjenden, da lukt ind imellem dem med Kjæppen paa Nakken, til de laa eller løb.

Smaa livfulde Børn klæder al Ting godt, og saaledes 177 gaar det mig ved denne Opstand, og enhver Bevægelse, der begynder smaat, men rask og levende: den vækker mere Deltagelse end en hel stor Krig. Det var ingenlunde blot i St. Florent, man gjorde Opstand mod Udskrivningen; ensteds var det en Parykmager, der slog det første Slag paa Sessions-Herrerne, og et andet Sted halv overtalte og halv tvang Bønderne deres Herremænd til at sætte sig i Spidsen; men der opstod dog ingen, der fandt saa almindelig Tillid som Hjulmanden og Herregaards-Skytten, saa Vendeerne efterlignede Revolutionen mod deres Vidende og Vilje. Berømtest blev mellem Herremændene *Charette* i Marsken, som havde været Søofficer, hidtil en Udhaler, som Bønderne, der pressede ham, i Førstningen kun havde Skam af, men fik dog hærdet til at holde Stik. Saa længe *Cathelineau* levede, gik det rask: Saumur blev taget 9de Juni, og *Cathelineau* enstemmig udraabt til Overgeneral; Nantes var naturligvis Hovedstaden i hans og alle Bøndernes øjne, og did gik nu Toget med henved 30,000 Mand; thi *Charette*, som hidtil havde ført Marsk-Krigen for egen Regning, paatog sig denne Gang at medvirke og angribe paa den venstre Loirebred, mens *Cathelineau* angreb paa den højre. Det var den 29de Juni, Slaget stod, og den republikanske General *Canclaux*, født Adelsmand (1740), havde kun omtrent 10,000 Mand, men gjorde Anstalt til den tapreste Modstand, og Udfaldet var tvivlsomt, da *Cathelineau* blev dødelig saaret, hvorved Foretagendet ganske mislykkedes. *Cathelineau* blev bragt til St.

Florent, hvor han døde; og skjønt Krigen blev langvarig og henrev blandt andre en Broder, 4 Svogre og 16 Søskenbørn af denne stovte Bonde-Høvding, fik Krigen dog aldrig mer den raske Gang og det høje Præg, den havde under ham, hvem Bønderne for hans Fromhed kaldte Anjous Helgen.

Nu skulde da Adelsmændene enes om Fortrinnet, men det var umuligt, en *D'Elbée*, født i Dresden (1752), men 1780 som havde sin Herkomst og sine Godser i Poitou, blev vel udraabt til Generalissimus for den kongelige katolske Armé, men havde liden Anseelse og viste endnu mindre Dygtighed; de navnkundige Fættre *Lescure* og *Laroche-Jaquelin* var tapre og begejstrede nok, men unge og uerfarne, *Bonchamps* (f. 1759) var beskeden, og *Charette* stiv, haard og herskesyg; saa Ulykken forhaledes vel kun ved den umaadelige Forvirring, der herskede paa Republikanernes Side, hvor Brygger *Santerre* og Guldsmed *Rossignol* som gode Jakobinere ej blot skulde dele Anførslen, men stod hos Robespierre i langt større Anseelse end Canclaux og andre ordentlige Generaler, som plagedes bestandig og stod hvert Øjeblik Fare for at afsættes og stævnes for Dødsretten.

Velfærdskomiteen befalede imidlertid, at til den 20de Oktober skulde Vendékrigen være endt, og skjønt man til den Ende havde beskikket en Fægtemester *Lechelle* til Overgeneral, som hverken forstod det mindste af Krigen eller turde vove sin Trøje, men sagde bestandig blot: "Der skal marcheres majestætisk en masse", saa var dog den næstkommanderende, Elsasseren *Kléber* (f. 1753), som siden fandt sin Grav i Ægypten, en dygtig og erfaren Mand, som nu fik Lov at raade og gjorde naturligvis sit bedste. Til Bistand havde han den unge, heltemodige *Marceau* fra Chartres (f. 1769), *Beaupuy* fra Perigord, som siden faldt i Tyskland, og sin Landsmand, Vovehalsen *Westermann*, som blev henrettet med Danton; og i Spidsen for en Snes Tusend Mand vovede han et Hovedslag mod Vendeerne, dobbelt saa stærke, den 17de Oktober ved *Chollet*. Her vandt Republikanerne en afgjørende Sejer, *Lescure* var falden to Dage i Forvejen, og nu blev saa vel *D'Elbée* som *Bonchamps* dødelig saarede, og man skrev til Paris: "Vendé er ikke mere."

Det sidste var nu vel et af Rædselstidens ækle Pralier, men, naar Marsken undtages, hvor *Charette* endnu 1790 holdt sig, var det dog kun alt for nær ved at være sandt; thi Ødelæggelsen med Ild og Sværd uden mindste Skaansel, som var Rædselstidens Krigsbrug, havde gjort Indbyggerne fortvivlede, saa de holdt Slaget ved *Chollet* med alle deres gamle, Kvinder, Børn og Kvæg samlede bag sig ved Loire, og vandrede nu ud til *Bretagne* 80,000 i Tallet, kun med en dunkel Forestilling om, at de, som *Bonchamps* før havde talt om, kunde bemægtige sig en Søhavn og frelses af England. Da de havde naat *Laval* i Mayenne, blev de angrebne af den republikanske Armé, som forfulgte dem; men til deres Lykke vilde *Lechelle* dog én Gang have sin Krig frem og se dem marchere majestætisk en masse paa venstre Side af Mayenne-Floden, trods hele Krigsraadets Modsigelse; *Lechelle* var selv den første, der flygtede i fuldt Firspring og stedtes ikke, før han naade Angers, og til sidst flygtede hele Hæren i yderste Forvirring.

Vendeerne var imidlertid i saa elendig en Forfatning, at de hverken kunde forfølge eller benytte Sejeren, i Fortvivlelse prøvede de paa at indtage *Granville* paa Kysten af Normandiet; men den lod sig ikke overrumple, og til en Belejring havde de hverken Stunder, Midler eller Anførsel. Det var midt i November, Mængden besluttede nu at vende tilbage, og skjønt de snart fandt sig omringede af Fjenden, slog de sig dog igjennem lige til Bredden af Loire, men over kunde de ikke komme, trak frem og tilbage under bestandig Forfølgelse, bedækkede Vejene med Lig af Mænd, som faldt for Kugler, og Kvinder og Børn, som sank af Sult og Træthed; de tabte Tilliden til deres Anførere, og begge disse, Stofflet og *Laroche-Jaquelin*, forlod dem omsider, satte over Loire paa et Flaad for at skaffe Baade, men kom aldrig tilbage. De uheldige prøvede nu paa at naa *Morbihan* eller Egnen omkring *Vannes* i *Bretagne*, hvor de tænkte mulig at finde Understøttelse, men kom ikke længer end til *Savenay*, (som ikke findes 180 paa mit Kort, men laa tæt ved *Blain*, ved den Arm af Loire, hvori Kanalen fra *Brest* falder), og her blev Armeen aldeles ødelagt 23de December.

Saaledes endte den store Vendeer-Krig, og man fristes til at ønske, de tapre havde haft bedre Lykke med sig; men dels vilde det dog ikke været ønskeligt, om de kunde lagt Frankrig i de gamle Lænker, og dels vilde rimeligvis Emigranternes Deltagelse og engelsk Understøttelse snarere fremskyndt end afvendt Ulykken. Det maa findes rimeligt, allerede blot naar man betænker National-Hadet mellem England og Frankrig, som da var paa sit højeste, og Emigranternes Beskaffenhed i det hele, som, hvis de havde haft Mod til at vove Livet, vel var blevet hjemme; men det bliver næsten til Vished, naar [man] ser, hvordan det gik, da Emigranterne og England blandede sig i Sagen.

Saa snart nemlig Rygtet udbredte sig i Evropa om, hvad Vendeerne virkelig havde vovet og mægtet, opofret og lidt, da vakte det naturligvis ikke blot almindelig Deltagelse, men hos Emigranterne og England Ærgrelse over, at de havde forsømt saa god en Lejlighed til at saare det revolutionære Frankrig paa det farligste Sted, som Hjærtet altid er, og nu var de rede til at opbyde alt, for om muligt med Levningerne endnu at udrette noget stort. *Laroche-Jaquelin* fandt Døden strax i Begyndelsen af 94, men Stofflet og *Charette* levede dog endnu og holdt sig kjækt, *Bretagne* vrimlede af Bander, de saakaldte *Chouans*, til Dels vel Smuglere og slige Folk, der røvede for egen Regning, men dog ogsaa til Dels Levninger af Vendeer-Hæren, som sprængtes ved *Savenay*, og alle var de dog Fjender af den nærværende Regering, og raabte alle paa Kongen og Kirken. Der rejste sig nu ogsaa en duelig Mellemandler i Grev *Puisaye*, som førte Wimpfens Fortrop og fandt siden Skjul i *Bretagne*, hvor Adelen allerede i Revolutionens første Aar var paa Nippet [til] at gjøre Opstand under *De la Rouarie*, og hvor saa vel Beliggenheden 1810 som Folkets fremmede

Sprog og Herkomst og Præsternes store Indflydelse aabnede store Udsigter. Mens imidlertid Puisaye handlede med Pitt i London, blev der sluttet en Slags Fred baade i Bretagne og Vendé (Februar og April 95), hvormed det hængte saaledes sammen.

Efter den 9de Thermidor havde man delt Kommandoen i Vesten mellem *Canclaux* og den unge General *Hoche*, der i Rædselstiden maatte vandre i Fængsel, fordi han ikke var artig nok mod St. Just; og da især *Hoche* fandt det raadeligst at underhandle med de oprørske, fandt han ingen synderlig Hindring, thi *Charette* var uens med Stofflet, uden Forbindelser i Bretagne og havde endnu ikke hørt et Ord fra Prinserne, og en vis Baron *Cormatin*, som *Puisaye* havde efterladt som højstkommanderende i Bretagne, var en tvetydig Person. Forliget sluttedes paa de Vilkaar, at de beholdt deres Præster, skulde have Erstatning for de ødelagte Huse, være fri for det Aars Udskrivning og have Lov til at beholde en lille Magt paa Benene, for at holde Orden; men de skulde erkjende Republikken og nøjes med den Sikkerhed, de nærværende Konvents-Kommissærer selv kunde give. Paa begge Sider vidste man nok, det var Spilfægteri, men *Vendeer* og *Chouans* ønskede at vinde Tid, til de saa', hvad det blev til med den fremmede Hjælp, og en Del lod sig bestikke, og General *Hoche* behøvede ligeledes Tid til at ordne Hæren, som han fandt i ussel Tilstand, og gjorde Regning paa, at Landsfolket vilde ikke være saa let at rejse igjen af troløse Høvdinger.

For *Ludvig den 17de* havde *Vendeerne* kæmpet, men han sad i Fængsel, overladt til den jakobinske Skomager *Simon*, der lærte ham at drikke og bande, til han maatte række Hals med *Robespierre*. Siden hørte man intet til det Ulykkens Barn, før man udraabte hans Død 8de Juni 95, netop ti Aar gammel. Alt i Maj var *Cormatin* fængslet, og en af de tapreste Bretagner *Boishardi* falden, og 182først nu (25de Juni) ankrede den engelske Eskadre under Sir [John] Warren i Bugten ved *Quiberon* med nogle faa Tusend Mand (3000), mest Emigranter, om Bord. *Quiberon* er en smal Halvø med Fortet *Penthièvre*, sydligst i Bretagne, og al Ting stødte sammen for at gjøre Toget ulykkeligt. *Vendé* sad stille, *Grev d'Hervilly*, som anførte Landtropperne, vilde ikke lystre *Puisaye*, de royalistiske Agenter i Paris virkede imod ham, det gunstige Øjeblik forsømtes, snart fandt Royalisterne sig indesluttede paa Halvøen, af *Hoche*, og da de havde besluttet at indskibe sig, saa' de sig overrumplede af ham, der ved Forræderi havde faaet *Penthièvre* i sin Magt, ved Hjælp nemlig af republikanske Krigsfanger, som *d'Hervilly* havde hvervet og højst uforsigtig indlemmet i Fortets Besætning. Det var om Natten mellem den 20de og 21de Juli, mørk og stormende, at *Hoches* Generaladjutant *Ménage* i Spidsen for 300 Grenaderer listede sig med nogle Forrædere gennem et Vadested til en Klippesti, hvorpaa de naade Fortet [og] blev hjulpede ind af Republikanerne, medens *Hoche* i al Stilhed nærmede sig med hele sin Styrke. Til sidst blev han dog kjendt, Fæstnings-Kanonerne kom i Gang, og *Hoches* Tropper begyndte at vende Ryg, da man i det samme bemærkede det trefarvede Flag, som *Ménage* havde hejset, og da nu Kanonerne blev tagne i Ryggen, var Sagen snart afgjort, og Fortet taget. Ikke hermed fornøjet, trængte *Hoche* strax ind paa de flygtende, Flaaden laa langt ude og vidste af intet, *d'Hervilly*, som kjendte Lejligheden, var dødelig saaret bragt om Bord, *Sombreuil* var nylig kommen fra Elben og aldeles fremmed, og dog berode alt paa ham, thi *Puisaye* fløj om Bord, for at skaffe Flaadens Bistand, som under den almindelige Forvirring og i oprørt Sø baade kom for sent og var utilstrækkelig, saa næsten alt enten styrtede, druknede eller faldt i Fangenskab. Blandt de sidste var *Sombreuil*, der ikke vilde vige fra sin Post; og alt dette er Krigens Gang, 183som de, der tage Del i den, maa finde sig i; men at Republikanerne nu med koldt Blod skød *Sombreuil* og hans Følgesvende ned som Dyr, fordi man i Rædselstiden havde gjort en barbarisk Lov mod Emigranterne, det er oprørende og lige saa stor en Skamplet for *Hoche* som for *Tallien*, der var Kommissær ved Armeen.

Charles Sombreuil, der saaledes, 26 Aar gammel, kun kom til Frankrig for at fanges og skydes, hørte ret til en ulykkelig Familie, baade hans Broder og Fader var døde under *Guillotinen*, og hans Søster var det, som i Septemberdagene drak Blod, for at forsinke sin gamle Faders Død. - *Ménage* blev General og faldt i et af *Napoleons* Slag, men jeg har ikke fundet hvilket.

Endnu var Toget vel ikke opgivet, thi den engelske Flaade holdt sig i Farvandet [og] ventede paa Forstærkning og paa Greven af *Artois* (siden *Karl X*), og da begge kom, gjorde de Landgang paa den lille Ø *l'Isle Dieu* ved *Vendeen*, hvor de ventede, *Charette* skulde gjøre Mirakler. Det var i Slutningen af September, men her blev de liggende ørkesløse til midt i November og sejlede saa med uforrettet Sag. *Charette*, som var udnævnt til Generalissimus, havde vel grebet til *Vaaben*, men var bleven slaaget og havde nu kun Undergang i Vente, som ej heller udeblev ret længe. *Hoche*, som nu fik hele Vestarmeen under sig, lod nemlig indtil videre Bretagne skjytte sig selv, til *Vendeen* var dels beroliget og dels afvæbnet; snart mærkede *Stofflet*, der levede som en lille Prins i en lille By *Lavoir*, at det ikke nyttede at sidde stille, til man var færdig med alle de andre; han greb altsaa til *Vaaben*, men saa' sig forladt, blev forraadt, fangen, ført til *Angers* og skudt den 24de Februar 96.

Charette var ej saa let at fange, men da han blev ved at flakke om med en lille Trop, lykkedes det dog Generaladjutanten *Travot* at fange ham ved *La Chaboterie* i *Poitou*, skjönt kun efter en haardnakket Modstand (23de 184Marts). Han blev behandlet med megen Artighed for det tapre Forsvar, der kostede ham tre Fingre, men han blev lige fuldt skudt i *Nantes* 29de Marts. Mærkeligt, at han var en stor Præstehader, *Stofflet* derimod ganske afhængig af sin Skriftefader, *Abbé Barnier*, som man skyldte for til sidst at have forraadt ham, og som i alt Fald saa' godt til at hytte sit Skind, forligte sig 1800 med *Napoleon* og blev Biskop i *Orleans*, hvor han døde 1806. - *Travot* tjente som General under *Napoleon* selv mod *Vendeen* i de 100

Dage og blev derfor dømt fra Livet, men benaadet med 20 Aars Fængsel. Om han oplevede 1830 og slap ud, véd jeg ikke. Kun Vendécheferne af 3dje Rang: *Sapinaud* og *Scepeaux*, oplevede Bourbonnernes Tronbestigelse.

Bretagne underkastede sig hartad uden Sværds slag, og skjønt *Puisaye* nok var der endnu, hører man ikke til ham, førend næste Aar, da han nedlagde sit Generalat og modtog som Pension et stort Stykke Land i Kanada, hvorfra han kun efter Amiens-Freden kom til London og stræbte i et Forsvars-Skrift at retfærdiggjøre sig mod mange Beskyldninger; men han kan aldrig have gjort det saa godt, at han jo staaer for os som en Vindmager, der opofrede andre og tænkte mest paa sig selv.

General *Hoche*, endnu knap 30 Aar gammel, gjorde endnu ved Aarets Slutning et Tog til Irland, hvor han haabede et Vinterfelttog, der kunde sammenligne sig med Bonapartes Sommertog i Italien, men det mislykkedes aldeles. Flaaden løb ud fra Brest 16de December, men blev adspaltet i Storm og kunde ej mere blive saa godt samlet, at jo den Fregat fattedes, hvorpaa baade Admiralen (Morard-de-Galle, kun berømt som Løjtenant) og Generalen befandt sig. Da Flaaden forgjæves havde ventet nogle Dage i Bugten ved Bantry, vendte den tilbage til Brest under Kontreadmiral Bouvet. Bag efter kom Fregatten til Bantry og efter mange Besværligheder hjem 185med uforrettet Sag. Efter et lykkeligt, men kort Felttog i Tyskland 97, døde Hoche, som man mener forgivet, strax efter 18de Fructidor. Hans Fader var Hundedreng i Versailles, selv begyndte han sin Bane som Stalddreng, men skal have haft Mod paa lige saa meget som Napoleon. Saaledes da en spurgte ham, hvorfor han ikke ligesom alle andre tog Hatten af, naar man i Marseillaisen sang: "*Amour sacré de la patrie*," svarede han blot: "En Overgeneral gjør ingen Regnskab for sine Handlinger."

Carrier, født i Yolai i Auvergne 1756, blev efter Slaget ved Savenay sendt til Nantes, for at tugte baade de fangne Vendeere og Nantesere som Føderalister. (Baadene med Klapper og de republikanske Giftermaal. – Børnene kaldte han Ulveunger og druknede [dem] med, 5000. – Usaattes med Robespierre, hjalp han til at styrte ham, men overlevede ham kun til December 94, da hans Time slog. – Han kaldte sig uskyldig, fordi han havde Ordre.)